

GEORGE MURNU (1868—1957)

PATONI SOTIR

Născut la 1 ianuarie 1868 la Veria, în Grecia, George Murnu este descendent al unui neam de păstori aromâni, fiul Ecaterinei și al preotului Georgiade Murnu (1847—1922) care a efectuat studii superioare la Atena și a fost preot al comunității greco — aromâne din Budapesta.

Orașul natal este situat într-o regiune dens populată încă din epoca elenistică și romană, una din cele mai vechi așezări ale Macedoniei antice (fosta Beerhoia), aflată la hotarul între bizantini și bulgari. Atestarea documentară a localității Veria cărturarul George Murnu o fixează în secolul al XVIII-lea când coloni de vlahi, originari din mai multe sate din munții Pindului, au descălecat cu caravanele și turmele lor în regiunea muntoasă a Verei, pe o distanță de 20 km, deasupra văilor celor mai înalte platouri. Pitorescul plaiurilor natale este evocat în versurile : „Grădini din Veria, pline de har și frumusețe.

De pomi și poame, verde pădure de răcoare“.

În copilăria viitorului învățat dăinuia obiceiul transhumanței : în fiecare an schimbau locuința, plecând spre munte la vărâtec în străbuna casă din Selia și coborau la iernatec în Veria, ducând turmele pe cîmpiile Macedoniei și Traciei, „mama oilor“, cum o numea poetul Homer.

Primele studii le face la Veria, Xanthi și Bitolia, dar viitoarea sa formație este mult influențată și de atmosfera intelectuală din familie. Etapele învățăturii rămîneau dependente de peregrinările ca institutor și profesor ale tatălui său, pe care-l va urma în diferite locuri. Tatăl său a fost printre primii care au predat în limba română în mai multe așezări de munte, contribuind astfel la răspîndirea culturii naționale.

Cunoaște pe această cale publicația ce venea din țară „Frăția întru dreptate“, editată de Societatea de cultură macedo-română sub patronajul lui V. A. Urechia, scrisă în neogreacă și aromână ; află astfel de balada Miorița, în varianta lui Vasile Alecsandri.

Adolescența și-a trăit-o în mediul de cultură elină de la Bitolia. În biblioteca de aici descoperă versurile lui Mihai Eminescu, Istoria lui Nicolae Bălcescu, colecția de poezii populare a lui Vasile Alecsandri, cărți care i-au trezit interesul pentru studiul limbii și poeziei române. Sub influența bardului de la Mircești, Murnu publică poema intitulată *Pindul către Carpați*, ce se dorea un ecou de simpatie trimis celui care scrisese *Balcanul și Carpatul*.

Poemul a fost publicat sub pseudonimul evocator Alpindor di Selli în revista „Țara nouă“, al cărei redactor — Ion Nenițescu — îl primește cu „nespusă bucurie“.

După prima lectură din creația eminesciană, ar fi exclamat : „sînt mîndru că sînt român“ ; în 1883 el trimitea lui Mihai Eminescu o scrisoare omagială și un poem. În 1888 absolvă liceul din Bitolia cu o dizertație, deosebit de apreciată, despre Homer ; la Budapesta, însoțindu-și tatăl, urmează un semestru la universitate ; Constanța Dunca Schiau îl recomandă lui Titu Maiorescu și astfel intră în cercul Junimii. În toamna anului 1889 se înscrie la Facultatea de litere și filosofie avînd ca profesori foarte apropiați, personalități ilustre ca Titu Maiorescu, Alexandru Odobescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Ioan Bogdan, cel din urmă fiindu-i și un statornic sfătuitor, ocrotitor și prieten. În urma susținerii lucrării *Despre elementul grec antefanariot în limba română*, pregătită sub îndrumarea științifică a lui B. P. Hașdeu, obține licența împreună cu un premiu al universității, înmînat de însuși mentorul Junimii, în calitatea de rector. Traduce *Istoria* lui Nichita Choniates privitoare la statul Așă-neștilor. Activează ca profesor de limba elină la Liceul „Sf. Sava“ din Capitală, iar la Iași la Liceul Național, Seminarul Veniamin și Institutul Humpel. În 1899, sprijinit de Titu Maiorescu și Ioan Bogdan, pleacă peste hotare în vederea desăvîrșirii studiilor.

La München se specializează în domeniul bizantinologiei, urmînd cursurile lui Karl Krumbascher. La 15 iulie 1901 susține doctoratul cu *Magna cum laude*, cu o teză despre cuvintele împrumutate de limba greacă din limba română, mai cu seamă din aromână. Elaborează, pe baza izvoarelor bizantine cercetate, trei studii referitoare la istoria românilor balcanici, publicate în revista „Convorbiri literare“ : *Cînd și unde se ivesc românii întîia dată în istorie ?*, *Kekaumens și românii în secolul al XI-lea și Vlăhia Mare de la 1205 la 1903* — studii care au stîrnit entuziasmul profesorilor săi și prețuirea istoricilor de frunte ai timpului. Astfel, Ioan Bogdan îi scria la 14 septembrie 1905 : „Articolul din Convorbiri i-a plăcut lui Nicolae Iorga, ca și mie : ești cel mai iubit între noi, vreau să am cît mai multe de la tine, căci ești omul cel mai de valoare al tinerei generații“. Se impunea a fi o speranță a medievisticii românești. La München se apropie de creația homerică, de altfel revista „Convorbiri literare“ îi publică între anii 1900—1905, primele 13 cînturi ale *Iladei*.

În 1903, sprijinit de Spiru Haret, ministru al învățămîntului, devine singurul membru român al Institutului german de arheologie din Atena, condus de celebrul arhitect și arheolog Wilhelm Doerpfeld, efectuează peregrinări științifice prin Eleusis, Olimpia, Ithaca, Creta, Naxos, Paros, Troia, Delfi etc. În 1905 revine la München pentru a se dedica studierii arheologiei, esteticii și Istoriei artei. În 1906, împreună cu Vasile Pârvan se înscrie la Universitatea din Berlin unde va urma cursuri de arheologie, epigrafie și arta bizantină. Aici se împrietenește cu istoricul Ioan Ursu.

Într-o scrisoare către Ioan Bianu, datată 16 aprilie 1906, arată motivul pentru care se afla în capitala Germaniei : „Mi-am ales Berlinul căci în afară de universitatea unde sînt la catedră forțe didactice însemnate, care mă interesează... îmi sînt deschise muzeele, cu acele comori de artă, Pergamon Museum și altele a căror cercetare nu se impune numai celui ce se interesează de trecutul cultural al omenirii, istoricului sau istoricului de artă și preistoricului, ci și arheologului clasic care îmbrățișează o epocă anumită de cultură“. Încheie scrisoarea cu sentimentul de bucurie, „de a putea contempla minunile artei antice“, totodată și de întristare „că bogățiile scoase la iveală sau îngropate încă sub solul sfînt al Țărilor Românești nu și-au găsit încă un rost statornic în viața noastră culturală“. În 1907, la îndemnul aceluiași Spiru Haret, pleacă la Roma pentru a se specializa în arheologia și arta romană.

Din 1908, în urma recomandării, făcute de Vasile Pârvan, își începe cariera universitară, fiind numit agregat definitiv, apoi conferențiar. La 18 februarie 1908 prezintă lecția inaugurală a cursului „Atena clasică și arta ei”, în 1910 este profesor agregat, în 1914 profesor titular la catedra de arheologie a Universității din București, funcție deținută pînă la pensionare, în 1939; în tot acest interval a predat și cursul de Istoria artei. A devenit membru corespondent al Academiei Române în 1909 și membru activ titular în 1923. La 5 iunie 1923, ca vicepreședinte al Academiei Vasile Pârvan, în ședința plenară îi adresează cuvinte de caldă primire: „Am plăcerea de a saluta înția dată în mijlocul nostru pe colegul Murnu ca membru activ al Academiei noastre. Traducerile sale clasice din Homer constituie un titlu de glorie, nu numai personal al d-sale, ci și al literaturii românești în general. Sintem fericiți de a-l avea acum de colaborator efectiv la lucrările noastre literare și lexicale, care este și un meșter al limbii române”.

Între 1909—1910 a fost director al Muzeului Național de Antichități, a inițiat săpături arheologice la Trophaeum Traiani, a creat muzeul arheologic de aici. În raportul „Noi săpături la Cetatea Tropaeum Traiani” George Murnu se referă la importanța istorică a monumentului triumfal și la valoarea sa estetică. „Gîndul meu a fost să scoată la lumină o altă latură din viața locuitorilor din Tropeum, latura artistică, precum colegul meu Pârvan, în cartea sa *Cetatea Tropaeum* a făcut-o cu deosebire sub raportul istoric-epigrafic”. Este vorba deci de o ilustrare a constatărilor abstracte pe cale istorică, deoarece fiecare monument figurat, adică de caracter artistic, ca lucrare în genere de proveniență locală, e un document viu prin care se manifestă treapta de cultură a populației respective. În legătură cu Basilica-cisternă, Murnu examinează tehnica antică arhitectonică a cisternei de la poarta de vest a cetății, peste care ulterior se va clădi o basilică creștină, ajungînd la concluzia că această cisternă este anterioară lui Constantin cel Mare (306—337).

Într-o singură campanie de lucru, Murnu a reușit să dezvelească principala arteră a orașului antic, Via principalis, pe ale cărei laturi sînt baze și frînturi de coloane, urmele unui porticus viallis. „Simt o bucurie nespūsă astăzi — scria Murnu —, cînd în locul unei cărări îmbruciate și nesigure, care șerpuia prin Via principalis, vîd așternută, dreaptă și cu totul curățită, o cale largă, uimitor de largă pentru acele vremi”. Era de două ori mai mare decît cele mai largi străzi din Pompei. Urmează săparea Canalului cetății și degajarea unui Porticus Forensis. În cartea sa *Cetatea Tropaeum*, Vasile Pârvan arată că în urma săpăturilor făcute în anii 1910—1911 Murnu stabilise datarea în epoca „constantiniană” a construcțiilor cetății, cît și a clădirii cu colonade din apropierea porții de est, „numită de el Porticus Forensis”, după cum observase și anume fapte mai importante pe care el le relevase cu privire la viața romană după anul 316.

În perioada cînd conduce Muzeul Național de Antichități din Capitală, George Murnu a înființat totodată și primul muzeu din Dobrogea, la Tropaeum Traiani, pentru adăpostirea vestigiilor risipite pînă atunci pe cîmp. A participat la pregătirea expoziției arheologice de la termele lui Dioclețian, organizată la Roma în anul 1911, iar în octombrie 1912 este reprezentant al României la cel de-al III-lea Congres Internațional de Arheologie, ținut la Roma și la care participă savanți ca A.J. Evans, A.J. Reinach, J. Carcopino, M. Rostovțev ș.a.

Generații întregi de studenți și l-au fixat pe George Murnu ca „un model de cărturar și mare virtute de român”. Foarte numeroși au fost cei care i-au ascultat „entuziastele prelegeri” despre Istoria artei, nota Vasile Pârvan. De asemenea, sa-

vantul Radu Vulpe scria : că „A fost unul dintre profesorii cu cei mai numeroși studenți, mii și mii de tineri, generații după generații de la el au învățat să admire capodoperele sculpturii și arhitecturii antichității. Nimeni, nici chiar Odobescu ori Pârvan n-au avut prilejul să contribuie atât de masiv și cu atîta eficacitate la răs-pindirea cunoștințelor despre arta clasică în România“.

Cercetarea istorică a lui George Murnu se bazează pe o documentare vastă și sigură, a fost un profund cunoscător al izvoarelor istorice bizantine și neogrecești. A oferit științei istorice românești versiuni corecte ale izvoarelor bizantine. A avut meritul de a fi studiat istoria românilor de peste Dunăre în contextul istoriei celorlalte popoare balcanice, înscriindu-se astfel printre precursorii studiilor balcanologice în România. În 1906 i-a apărut traducerea în limba română a părților privitoare la istoria țaratului româno-bulgar al Asăneștilor din opera *Istoria* a lui Nichita Choniates, participant direct la evenimentele relatate. Tot în acest an, 1906, a apărut în limba română traducerea *Iliadei*, „Iliada și Odiseea în interpretarea Murnu sînt capodopere. Interpretatorul n-a tradus, ci a creat din nou cu ajutorul cuvîntului, înlesnit de o creație verbală extraordinară. Aromânisme, ardelenisme, cuvinte din toate unghiurile țării sînt armonizate în aceeași urzeală cu o virtuozitate deplină. Cu instinctul său de om de la Pind, el a văzut în epoca arhaică a Greciei o lume de păstori, de haiduci și ne-a dat un Homer oieresc, ieșit parcă de la stîină. De altminteri imaginile pastorale sînt realmente în Homer. George Murnu le-a făcut numai traco-getice, le-a țărănitizat. Toate privescările cu vite, cu turme, cu ospețe sînt de un specific românesc izbitor“, scria George Călinescu în a sa monumentală *Istorie* a literaturii române de la origini pînă în prezent. „Înțeleptul Nestor vorbește ca un ardelean și se îmbracă asemenea unui țaran, cu veșmînt mișos, și încălțat cu opinci“. Pentru această reușită traducere a *Iliadei* a primit în 1913 premiul Năsturel al Academiei române. Inițiativa de a-i tipări *Iliada* și *Odiseea* aparține lui Vasile Pârvan. La apariția *Odiseei* în 1924 s-a vorbit îndelung și cu entuziasm în presă despre evenimentul cultural „un nou triumf“, la Cluj, îi aduce elogiul Ion Agîrbiceanu. Ziarul „Adevărul“ constată că putem „sta alături de cele mai bune ediții de lux ale occidentului“. În anul publicării *Odiseea* a fost trimisă la Expoziția internațională de la Florența, unde reține atenția și admirația prințului moștenitor al Italiei, iar ulterior, cu prilejul unei expoziții la Bruxelles, este semnalată printre cele mai frumoase cărți expuse.

Stăpînirea profundă a limbii grecești și intimitatea timpurie cu melegurile și oamenii Eladei au făcut întotdeauna din cărturarii aromâni, după cum arăta Nicolae Iorga în volumul *Oameni care au fost*, „traducători predestinați ai operelor antichității clasice în românește. Nu se va putea spune niciodată îndeajuns ce minunat prinos aduc în viața noastră națională frații noștri macedo-români, așa de puțini la număr și așa de bogați în fapte, poate și pentru că în ei este mai multă adevărată romanitate și mai veche decît la noi“.

George Murnu a fost un adevărat purtător de cuvînt al aromânilor, alături de alți rețuați cărturari ca Victor Papacostea și Theodor Capidan, a condus revista și Societatea de cultură macedoromână, a participat ca delegat al ei la tratativele internaționale menite să pună capăt războaielor balcanice, precum și la conferința de pace de la Paris în 1919. S-a stins din viață, în urmă cu 35 de ani, în București, la 17 noiembrie 1957.